

Καθρεφτάκια για ιθαγενείς

Ανδρέας Γιακουμακάτος - 23/08/2021

Ένα νέο εντυπωσιακό κτίριο του Frank Gehry εγκαινιάστηκε στην Ευρώπη. Μεγάλη προβολή και διαφήμιση του έγινε, ως ένα δεύτερο «μουσείο Γκουγκενχάιμ», μετά από εκείνο του Μπιλμπάο. Πρόκειται για το Luma Arles, το νέο πολιτιστικό και εκθεσιακό κέντρο της Αρλ στη Νότια Γαλλία. Υπέροχα, αν δεν επρόκειτο για μια νέα εξαιρετικά συζητήσιμη «δημιουργία» του διάσημου Καναδοαμερικανού αρχιτέκτονα, που με την πάροδο των ετών επεξεργάστηκε μια εντελώς προσωπική προσέγγιση του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, ανάμεσα στην τέχνη και την αρχιτεκτονική, με την αρωγή τις τελευταίες δεκαετίες τής ψηφιακής σχεδιαστικής τεχνολογίας. Εδώ ωστόσο έχουμε να κάνουμε με την καταλληλότητα ανάλογων επεμβάσεων σε ευρωπαϊκά ιστορικά κέντρα, έχουμε δηλαδή να κάνουμε με το περίφημο ζήτημα της ένταξης.

Ο Gehry έπαιξε διεθνώς σημαντικό ρόλο από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 και μετά, απομυθοποιώντας την προγραμματική φόρτιση του μοντέρνου κινήματος σε περιβάλλον μεταμοντερνισμού, με την εναλλακτική χρήση φτωχών οικοδομικών υλικών και με ένα γοητευτικό παιχνίδι μορφοπλασίας. Ενίσχυσε την ιδεολογική απελευθέρωση του σχεδιασμού μετατρέποντας την αρχιτεκτονική σε ό,τι προσφιλέστερο καταρχήν για τους φοιτητές και τις φοιτήτριες αρχιτεκτονικής, δηλαδή σε ένα φαινομενικά ανέμελο παιχνίδι. Κυρίως όμως, ο Gehry σχεδίασε καταρχήν για την αμερικανική πόλη, και τούτο είναι το βασικό ζήτημα. Έδρασε με κέντρο το Λος Άντζελες, μια αχανή μητρόπολη με απροσδιόριστη ταυτότητα, μια μητρόπολη μακροδομικών υποδομών, αστικών κενών και οικοδομικών συγκεντρώσεων χαμηλής πυκνότητας. Οι παιγνιώδεις και ταυτόχρονα φορμαλιστικές αναζητήσεις του Gehry βρήκαν εδώ ιδανικό πεδίο εφαρμογής: ο ίδιος διαμόρφωσε σιγά-σιγά ένα γοητευτικό ιδίωμα κτιριακών σκηνογραφιών τεχνολογικά προηγμένων, που ήταν σε θέση να μετατραπούν

σε αστικούς πυκνωτές, σε σημεία αναφοράς για μια πόλη δίχως παρελθόν, σε αέναη αναζήτηση χαρακτήρα. Εδώ οι προτάσεις του Gehry μπορούσαν να έχουν νόημα. Δεν υπάρχει τίποτα πιο εύγλωττο για τις προθέσεις του και τον μητροπολιτικό ρόλο της αρχιτεκτονικής του από το Walt Disney Hall στο Λος Άντζελες, ένα από τα πιο διάσημα έργα του στις ΗΠΑ. Στην Ευρώπη έγινε γνωστός από το Vitra Design Museum στο Βάλντ Αμ Ράιν του τέλους της δεκαετίας του 1980 και στη συνέχεια με το θρυλικό πλέον Μουσείο Γκουγκενχάιμ στο Μπιλμπάο. Ας σημειωθεί ότι η τέχνη του Gehry έχει να κάνει κυρίως με το εξωτερικό ένδυμα των κτιρίων, με την ευφάνταστη εξωτερική συσκευασία, ενώ το εσωτερικό είναι συχνά πολύ πιο συμβατικό, τόσο ως χωρική οργάνωση όσο και ως κατασκευαστική τεχνολογία. Αλλά και το εξωτερικό “folder” ακολουθεί εδώ και αρκετά χρόνια φόρμουλες σχεδιαστικής επίλυσης, που οδηγούν σε αναγνωρίσιμη μανιέρα μιας καταρχήν ευρηματικής προσέγγισης.

Σε κάθε περίπτωση, γιατί το σχεδιαστικό παιχνίδι του Καναδοαμερικανού πρέπει σώνει και καλά να γοητεύει και εμάς τους Ευρωπαίους και να θολώνει τα κριτικά αντανάκλαστικά μας, όταν προτείνεται σε πόλεις τελείως διαφορετικές από αυτές στις οποίες ο ίδιος ανέπτυξε αυτό που μπορούμε να αποκαλέσουμε «προσωπική ποιητική»; Η Αρλ είναι μια σπουδαία ιστορική πόλη, ρωμαϊκή επαρχία και στη συνέχεια σημαντικό μεσαιωνικό κέντρο, η οποία μάλιστα από το 1981 αποτελεί μνημείο παγκόσμιας κληρονομιάς της Ουνέσκο. Η Αρλ όμως δεν είναι Μπιλμπάο: αυτό που ο Gehry πρότεινε στην Αρλ είναι προκλητικό και απωθητικό, και δείχνει απόλυτη αδιαφορία για τη μνήμη, τον χαρακτήρα και το περιβάλλον του ιστορικού ρωμαϊκού κέντρου της πόλης. Ο Gehry συνεχίζει να παίζει αυτάρεσκα, γεμίζοντας τον κόσμο με ιδιότυπα αντικείμενα για ιθαγενείς, από τη Βοστώνη, το Τολέδο και το Κλήβελαντ μέχρι το Σίδνεϊ και το Παρίσι. Είναι δημιουργικός και ιδιοφυής, αλλά εκτός της δικής μας προβληματικής (στο Νέο Μουσείο του Βερολίνου παραλίγο να γίνει δεκτή η δική του πρόταση αποκατάστασης στα μέσα της δεκαετίας του 1990, αλλά ευτυχώς η μελέτη τελικά ανατέθηκε στον David Chipperfield με τα γνωστά αριστουργηματικά αποτελέσματα).

Luma Arles. Φωτογραφία Iwan Baan

Η Ουνέσκο έχει απειλήσει ότι θα αφαιρεθεί από τη Βενετία ο τίτλος της «παγκόσμιας κληρονομιάς» αν τα κρουαζιερόπλοια συνεχίσουν να αρμενίζουν μπροστά από την πλατεία του Αγίου Μάρκου. Τι θα συνέβαινε αν στη Γαληνοτάτη εμφανιζόταν αύριο το πρωί ένας πύργος σαν κι αυτόν της Αρλ; Το ζήτημα της σχέσης του

νέου με το παλιό είναι θεμελιώδεις και αποτελεί θέμα ανέυνης διαπραγματεύσεως, από τις σχολές αρχιτεκτονικής μέχρι τα γραφεία των επαγγελματιών αρχιτεκτόνων σε όλο τον κόσμο. Φυσικά, όταν λέμε ένταξη δεν εννοούμε αυτό που συνέβαινε στην Ελλάδα της μεταπολεμικής περιόδου, με πρωταγωνιστές από τον Δημήτρη Πικιώνη μέχρι τον Νίκο Μουτσόπουλο. Η μίμηση δεν είναι ένταξη. Η δημιουργική ένταξη έχει δύο προϋποθέσεις: απαιτεί πολύ καλούς αρχιτέκτονες και άλλο τόσο οξυδερκείς εργοδότες. Απαιτεί σχεδιαστική ένταξη, ευαισθησία, χρόνο, ιστορική γνώση, κριτική οξυτήτα, αντίληψη του περιβαλλοντικού όλου.

Στη σημερινή ιστορική φάση, ιδιαίτερος στην Ευρώπη, αξιολογούμε την πολιτιστική κληρονομιά των περασμένων αιώνων ως μια αυθύπαρκτη και τετελεσμένη οντότητα που χρήζει προστασίας. Αυτές είναι και οι προθέσεις της Ουνέσκο, με τον τίτλο των «μνημείων παγκόσμιας κληρονομιάς». Τούτο έχει αρετές αλλά και ελαττώματα, ωστόσο αυτή είναι η τρέχουσα πολιτισμική συνθήκη. Προστατεύουμε δηλαδή, τουλάχιστον στην Ευρώπη, την κληροδοτημένη μνήμη μας, ξεκινώντας από την αρχιτεκτονική και τα ιστορικά κέντρα: τα προστατεύουμε από μορφολογικά βίαιες και παραμορφωτικές επεμβάσεις που προκαλούν ρήγμα στην ενότητα του ύφους και του χώρου. Σήμερα ωστόσο η αρχιτεκτονική διανύει μια σχιζοφρενική περίοδο: αφενός της μέγιστης περιβαλλοντικής και οικολογικής ευαισθησίας (που σημαίνει και ιδιαίτερη προσοχή στην κατανάλωση και χρήση πόρων, υλικών, μορφών και χώρου), αφετέρου του άκρατου και ετερόκλητου φορμαλισμού και ενός τεχνολογικού εκλεκτικισμού δίχως ιδεολογία και αντίληψη του ευρύτερου ρόλου της αρχιτεκτονικής στον κόσμο. Η αρχιτεκτονική ως ιδεολογία δείχνει απλώς, σήμερα, μια αφελής αυταπάτη του 20ού αιώνα. Έτσι ο Gehry μπορεί να αποτελεί ακόμη και στις μέρες μας, τουλάχιστον στην Ευρώπη, καταφύγιο για φιλόδοξους πολιτικούς και άλλους διαχειριστές των δημόσιων -και ιδιωτικών- πραγμάτων που επενδύουν σε διεθνείς αρχιτέκτονες όπως οι ποδοσφαιρικές ομάδες στους αστέρες της στρογγυλής θεάς.

Εισαγωγική εικόνα: Luma Arles. Φωτογραφία Iwan Baan
Δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Το Βήμα», 15.08.2021.